

ПОСТАТІ АПОСТОЛІВ-КИГИЧІВ В ІСТОРІЇ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ XVIII ст.

Олег Корнієнко

член Правління Національної спілки краєзнавців України, голова Сумської обласної організації Національної спілки краєзнавців України
Суми, Україна
e-mail:
sumy.regiment@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5694-5482>

Стаття присвячена дослідженню історії династії Апостолів-Кигичів та їх ролі в житті Слобідської України XVIII ст. Встановлено, що родоначальник династії Пилип Петрович Апостол-Кигич, який належав до волоської знаті, записався до війська Петра I. У 1718 р. отримав російське підданство та був нагороджений маєтками в слободах Піна, Злодіївка та Угроїди Сумського слобідського козацького полку. Отримавши землі з населенням, яке там проживало, почав проводити антинародну політику. Він нещадно експлуатував не лише залежних селян, а й почав захоплювати земельні наділи реєстрових козаків. При цьому представники місцевої влади були на боці Пилипа Апостола-Кигича й інших емігрантів волоського походження, які перебували на військовій службі в Російській імперії і перебували у привілейованому становищі. Про це свідчить постанова російської імператриці Анни Іоанівни від 25 серпня 1740 р., яка дозволяла волохам, грецьким сербам та іншим іноземцям, які вступили на державну службу, купувати землю, але з умовою недопущення конфліктів з місцевим населенням. Цей документ узаконував можливість таким особам як членам родини Апостола-Кигичів не лише вільно купувати землю, затіняти місцеве селянське та козацьке населення, незважаючи на застереження, викладені у вищезгаданій постанові. Наступна російська імператриця Єлизавета Петрівна видала персональні укази від 21 травня і 3 липня 1742 р., які забороняли поневолення вихідців з України. З'ясовано, що останні могли лише добровільно стати громадянами російських поміщиків. Згадані укази не могли припинити протистояння між козацьким населенням Піни та родиною Апостола-Кигича. Такі конфлікти розслідувала Сумська полкова канцелярія, яка згодом не визнала себе винною перед одним із членів родини капітана Петра. Пізніше нащадки роду Апостола-Кигичів продовжували тиснути місцеве населення, потураючи місцевій владі, яка в окремих випадках використовувала війська для придушення селянсько-козацьких виступів на Слобідській Україні.

Ключові слова:

Слобідська Україна, козаки, Сумський полк, династія Апостола-Кигичів

FIGURES OF THE APOSTOL-KYGYCH DYNASTY IN THE HISTORY OF SLOBODA UKRAINE OF THE XVIII CENTURY***Oleg Kornienko***

Member of the Board of the National Union of Local Historians of Ukraine, chairman of the Sumy regional organization National Union of Local Historians of Ukraine, Sumy, Ukraine
e-mail:
sumy.regiment@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5694-5482>

The article is devoted to the study of the history of the Apostol-Kygych dynasty and their role in the life of Slobidska Ukraine of the XVIII century. The ancestor of the dynasty Philip Petrovich Apostol-Kygych, who belonged to the Wallachian nobility, enlisted in the army of Peter I. In 1718 he received Russian citizenship and was awarded estates in the settlements of Pina, Zlodiivka, and Ugroidy Sumy Sloboda Cossack Regiment. Having received lands with the population living there, he began to pursue an anti-people policy. He ruthlessly exploited not only dependent peasants but also began to seize land plots of registered Cossacks. At the same time, representatives of local authorities were on the side of Philip Apostol-Kygych and other emigrants of Wallachian origin, who were on military service in the Russian Empire and were in a privileged position. This is evidenced by the resolution of the Russian Empress Anna Ioannovna of August 25, 1740, which allowed the Wallachians, Greek Serbs, and other foreigners who entered the civil service to buy land, but with the condition of preventing conflicts with the local population. This document legalized the possibility for such persons as members of the Apostol-Kygych family not only to freely buy land, to shade the local peasant and Cossack population, despite the reservations set out in the above-mentioned resolution. The next Russian Empress Elizabeth Petrovna issued personal decrees of May 21 and July 3, 1742, which forbade the enslavement of immigrants from Ukraine. The latter could only voluntarily become citizens of the Russian landlords. The above-mentioned decrees could not stop the confrontation between the Cossack population of Pina and the family of the Apostol-Kygych. Such conflicts were investigated by the Sumy Regiment Chancellery, which later pleaded not guilty to one of the members of Captain Peter's family. Later, the descendants of the Apostol-Kygych family continued to oppress the local population by indulging the local authorities, which in some cases used troops to suppress peasant-Cossack demonstrations in Sloboda Ukraine.

Keywords: Slobidska Ukraine, Cossacks, Sumy regiment, the Apostol-Kygych dynasty

URL:

<https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/14>

Корнієнко О. (2022). Постаті Апостолів-Кигичів в історії Слобідської України XVIII ст. *Консенсус*, 2, 17-36.

Напевно ніхто, крім московської монархічної влади, жодна інша окрема взята персоналія чи кланова корпорація не вплинули так на життя українського населення Пінянської (Пенської) сотні й цілого ряду інших населених пунктів Сумського слобідського козацького полку, як родинний клан російських поміщиків волоського походження Апостолів-Кигичів, чия кріпосницька політика спричинила багаторічний соціальний спротив місцевого населення.

Актуальність обраної теми зумовлена браком уваги науковців до історичної регіоналістики в цілому та досліджень історії окремих населених пунктів і локацій («місць») зокрема. У нашому випадку мова йдеться про землі Пінянської сотні Сумського слобідського козацького полку (нині – слобода Піна Біловського району Курської області Російської Федерації). Практична значимість статті полягає в тому, що у нинішній Російській державі свідомо замовчується роль українства в заселенні й господарському освоєнні північної і східної Слобожанщини, котра на даний час входить до складу Курської, Білгородської, Воронежської та Саратовської областей. Таким чином, історія цілого регіону або замовчується, або піддається спотворенню, у вигляді певної імперської моделі історичної пам'яті.

Звернутися до цієї теми автора спонукало абсолютне не висвітлення історії окремих територій Сумщини, на котрих протягом другої половини XVII-XVIII ст. був поширений полково-сотенний устрій. Варто наголосити, що сотні Сумського полку, як адміністративно-територіальні одинці, своєрідні локації, мали свою особливість і специфіку, котрі потребують докладного вивчення. До того ж, сучасна вітчизняна українська історіографія персонального складу емігрантів, прибулих до України в XVIII ст., ще не стала об'єктом спеціального системного і комплексного дослідження і для пошуковців зберігає чимало загадок і непроторованих шляхів.

Мета статті – дослідження невідомих і маловідомих сторінок історії Пінянської сотні Сумського полку – українського анклаву в оточенні російських сіл, осадженого українськими переселенцями з Московщини внаслідок внутрішнього розселення, котрий представляв собою сотню-слободу, без приписних сіл.

Завдання даної розвідки полягає в дослідженні клану волоських емігрантів Апостолів-Кигичів, їх інкорпорації до складу козацької старшини та висвітленні відносин, що склалися з козацько-селянським населенням Пінянської сотні та зрештою призвели до організованого виступу та багаторічного конфлікту за волю та землю.

АПОСТОЛ-КИГИЧ (Апостол з Кигеча, Apostol Chigheaci) Пилип Петрович (бл. 1675 – до 1733) – уродженець Буковини, православний. Командував однією з 4-х хоругв з місцевих військовиків, що долучилася до армії московського царя Петра Олексійовича та відзначилася в Прутському поході (1710–1711). Залишився на царській службі і був направлений служити до сл. Мурафи Харківського слобідського полку. У 1718 р отримав московське підданство й був винагороджений маєтностями в сл. Піни, сс. Злодівка, та Угроїди Сумського слобідського козацького полку. З 1724 р. командує Курським полком Українського Ландміліційного корпусу, несе прикордонну службу

на півдні. Володів маєтностями в Обоянському й Краснопільському повітах. Відомі старші сини Василь і Атанасій, котрі залишились бездітними або померли в юнацькому віці. Невідомо, чи були у П. Апостола-Кигича доньки. Лише у молодшого сина, Теодора (Федора), одруженого на Ганні Абаза, були чисельні нащадки. Прийнято вважати, що Пилип Петрович Апостол-Кигич належав до «волоського шляхетства, призваної в Росію из Молдавы»¹. Необхідно відзначити, що Апостоли-Кигичі не мали жодного відношення до роду миргородських полковників Апостолів-Катаржи. Саме прізвище Кигеч (Кигич), ймовірно, походить від назви місцевості Кигеч в окрузі Фалчіу (Південна Буковина). Мешканці цього краю, вкритого лісом (кодрами), представники русинської та романської національностей, були каларашами (кіннотниками) й відзначалися своїми високими військовими навичками. Протягом 1685–1699 рр. Буковина перебувала під контролем Речі Посполитої як Чернівецьке староство, очолюване К. Туркулом (гербу Остоя) та чернівецьким війтом А. Кіцманем. Під час польсько-турецької війни 1683–1699 рр. П. Апостол-Кигич очолював один із молдовських підрозділів у війську польського короля Яна Собеського.

Ще напередодні Північної війни зі Швецією (1700–1721) московський цар Петро Олексійович здійснює низку заходів щодо реформування армії на європейській лад. До цього процесу активно залучалися іноземні офіцери й генерали, серед яких значну частку становили звичайнісінькі заробітчани й авантюристи. Іменним указом від 20 квітня 1707 р. «О принятии в Российскую службу Апостола Кигича, яко Коменданта Волохской Хоронгви с несколькими офицерами и рядовыми конными и о беспрепятственном их повсюду пропуске» цар доручив волоському вихідцю Апостолу-Кигичу створити легкокінне формування, подібне до гусарського². В інструкції, що додавалася до царського указу, П. Апостолу-Кигичу наказувалося: «Принять ему в службу Царского Величества добрых и искусных начальных людей: двух Ротмистров, трех Поручиков, трех Хорунжих Волохского народа, да 300 человек Волохов рядовых»³. Незважаючи на свою назву – «Волоська», ця гусарська команда не була суто моноетнічним формуванням і включала до своїх лав і представників інших балканських етносів. Упродовж 1708 р. до цього підрозділу долучилася значна кількість військовослужбовців-сербів.

У 1709 р. молдовський господар Михайл Раковіце проінформував московського канцлера графа Г. Головкина про наміри шведського короля Карла XII прорватися до Померанії, в результаті чого Головкін розробив спеціальну операцію (Чернівецький рейд). Основні події рейду розгорнулися в самому центрі м. Чернівців де російські війська спільно з підрозділами К. Туркула, П. Апостола-Кигича та братів Танських знищили залишки шведського війська, розквартированого в Чернівцях, Радівцях та Сучаві і перекрили Карлу XII можливість відходу через Польщу. Практично всі

¹ Государственный архив Курской области, г. Курск, РФ (ГАКО). Ф. 26. Оп. 1. Д. 108. Л. 9.

² Полное собрание законов Российской империи с 1649 года [далі – ПСЗРИ]. Том IV. 1700–1712. Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собств. Его Имп. Величества Канцелярии, 1830. С. 379.

³ Там само. С. 380.

козаки-мазепинці зуміли вирватись долиною Пруту. Дії російських військ під час Чернівецького рейду були розцінені Османською імперією як вторгнення на свою територію та порушення Константинопільського трактату 1700 року, й послужили приводом для чергової російсько-турецької війни (1710)⁴.

З огляду на загострення стосунків Російської Імперії з Військом Запорізьким Низовим та переходом у 1709 р. останнього під протекторат Туреччини, Петро I вбачав у створенні легкокінних формувань, укомплектованих балканськими найманцями, певну альтернативу січовикам. Розрахунок на створення численних поселень арнаутських, мултянських, волоських і сербських мігрантів на кордоні з Диким полем засадничо виглядав авантюрно, як і сам особовий склад «інтербригади пройдисвітів».

«Волоська компанія» долучилася до військових дій проти Туреччини в 1711 р., а в цей час царські емісари активно заохочували балканських християн переходити на московську службу. Наслідком Прутської поразки 1711 р. стало розселення в Слобідській Україні підлеглих молдовського князя Дмитра Кантемира, який перекинувся до московського царя, зрадивши попереднього сюзерена – турецького султана. У серпні 1711 р. царем Петром Олексійовичем було прийняте рішення, що в якості компенсації за «втрачені володіння», волохам (молдованам) будуть виділені землі та піддані у Слобожанщині – переважно за рахунок маєтностей заарештованого за «зловживання» у Білорусії слобідського бригадира генерал-майора Федора Шидловського. У своїх численних «меморіалах», надісланих урядовим установам, князь Кантемир прохав передати всі слобідські полки та Чугуївський повіт під своє управління і пропонував власні проекти реорганізації захисту південного кордону Московської держави та колонізації степової місцевості з-поміж Бахмутом і Луганню вихідцями з «Польської України»⁵. Цим самим можна легко пояснити подальшу зухвалу поведінку молдовських емігрантів по відношенню до місцевого слобідського люду. І хоча Кантемиру й було відмовлено, його свита їхала до Слобожанщини немов господарі, вважаючи, що цей край їм віддано у повне розпорядження замість покинутих вдома сумнівних маєтностей.

У Російському державному архіві давніх актів у фонді № 86 («Сношения России с Сербией и Черногорией») зберігається «Дело о призванных в российскую службу в 1711-м году сербских, черногорских и волоских офицерах и рядовых, и о поселении их в Киевской и Азовской губерниях, а имянно: в первой полковников Кигича и Танского, а в другой полковника Гилю, четырнадцати офицеров Верещагина, Балбуша с товарищи и 148 человек рядовых, снабдя их по чинам их деревнями и дворами, деньгами и хлебом» за 1715 рік⁶.

⁴ Суляк С.Г. Уроженцы Молдавии в армии Петра I. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. Серия 2. История. Выпуск № 1/2013. С. 17-18.

⁵ Маслійчук В.Л. Козацька старшина слобідських полків другої половини XVII – першої третини XVIII ст. Харків: ВД «Райдер», 2003. С. 120.

⁶ Российский государственный архив древних актов, г. Москва (далі – РГАДА). Ф. 86. Оп. 1. Д. 1. Л. 5.

Відверто зухвала поведінка «волохів» не могла не викликати стурбованості слобідського старшинства. У листі до графа П. Апраксіна в липні 1712 р. вони відзначали: «не только посполитые люди лечь и мы старшина имеем от оных волохов зневагу, досаду и ругательство, а паче обиды и разорения в грунтах и набытках наших, что претерпевалисмо, надиючись, что те они, волохи отсуду выведены будут». Місцеве козацтво не могло знайти спільну мову з приходьками по цілому ряду причин: керманичі останніх, «не ведая руского языка и обыкновения, чрез толмачей разсуждают и розыски делают, не ведомо по каким правам и письма владетельные дают на чужие грунта»⁷.

За указом 1715 р. було наказано «для проживания и контентованья» надати в слобідських полках волоському полковнику Пилипу Петровичу Апостолу-Кигичу яке-небудь містечко або значне село. За ордером київського губернатора князя Голіцина, надісланим на ім'я сумського полковника Івана Андрійовича Кондратьєва, Кигичу були віддані сотенне містечко Піна з усіма обивателями, виключаючи протопопа, сотника і 10 «виборних» козаків, що мали власні грунти, сотенну слободу Річки, також з усіма мешканцями, виключаючи з козаків, а також с. Злодіївку (з 1854 р. – казенна слобода Покровська, тепер – с. Покровка Сумського району Сумської області). Всі мешканці мали виявляти йому «належное послушенство», а козаки – як і завше служити в Сумському полку.

30 січня 1716 р. Київська губернська канцелярія надіслала полковнику Сумського слобідського козацького полку Івану Андрійовичу Кондратьєву наступну вказівку з цього приводу. «Указом его Царское Величество волосскому полковнику Апостолу-Кигичу с товариством его, который призван был в службу его Царского Величества в армию, а ныне за мирным с турка постановлением никакой службы в армии нет и в дом свой возвратиться ему невозможно, быть в губернии Киевской. И отвести ему ныне для житья и комплектования в слободских полках Киевской губернии какое-нибудь местечко или знатное село, и прочим команды его офицерам по несколько дворов. И дать им на завод домов по рассмотрению денег и хлеб». В указі від 25 лютого 1716 р., надісланому київським губернатором князем Д. Голіциним сумському полковнику Кондратьєву наказувалося: «...волосскому полковнику Апостолу-Кигичу с подвластными его для житья и контентования отвести местечко Пены да к тому Краснопольского уезда село Злодеевку, и объявить указом тамошним сотникам, что те местечко и село отведены полковнику с подвластными его для житья и контентования и запрещений в том ему не чинить». У відповідь І. Кондратьєв клопотав перед кн. Голіциним «...дабы оным казакам служить по прежнему казачью службу, о чем оные казаки сами письмом в Киев просили челобитьем». На это последовал ответ: «По присланному указу оными казаками до указа владеть не велено и прислать роспись к оным казакам ведомость сколько таких, которые грунта свои имеют и безгрунтовых, расписав посполитых и казаков явственно»⁸.

⁷ Маслійчук В.Л. Козацька старшина слобідських полків... С. 121.

⁸ Валивахин С.А. Пенская сотня. *Беловские зори*. 28.02.2020. URL: <http://belovskiezori.ru/obshchestvo/5216-penskaya-sotnya>

Зрештою, сумський полковник Кондратьев передав Кигичу м. Піни, Злодіївку, але замість Річок надав село Угроїди, оскільки воно знаходилося ближче до перших двох. В указі князя Голиціна на ім'я Кигича зазначалося, що він із товариством «був покликаний» для війни з турками, але війна вже закінчилася, а додому йому повернутися було вже неможливо, і тому йому дано в м. Пінах 200 дворів, у с. Злодіївці 100, у Річках – 166. Згідно виданої Апостолу-Кигичу грамоти, в його розпорядження надавалися зазначені села з маєтностями їх мешканців, за виключенням козаків і старшин, які володіли власними ґрунтами. Але невдовзі на Кигича надійшов ряд скарг, де зазначалося, що йому, всупереч закону, в підданство були передані не лише самі посполиті, а й вільні козаки-землевласники. Сенат протягом 1733-1736 рр. розслідував цю справу. Сумська полкова канцелярія надіслала до імперського Сенату відомості про наявність власних земельних угідь у мешканців населених пунктів, переданих «волоху» Кигичу. Згідно цих даних виявилось, що в 1716 р. Апостолу-Кигичу було дано в м. Пінах 435 козаків, які були записані до компуту й відбували козацьку службу, в с. Злодіївці – 437 осіб, у с. Угроїдах – 179. Сенат запропонував виключити з «власницької» категорії дане населення, але підкуплений білгородський губернатор (1732-1734) генерал-майор Іван Васильович Стрекалов вирішив питання на користь поміщика. Державна військова колегія в 1745 р. відправила указ до Білгородської канцелярії з вимогою надати точні відомості про кількість козаків, незаконно відданих Кигичу. Білгородська губернська канцелярія відрядила для здійснення слідства капітана Арзамасцева, котрий з'ясував, що не було віддано Кигичу 10 осіб козаків і 109 осіб їхніх дітей, братів, свояків і т.п.; а згідно розрядних книг і компутів у 1700-1716 р. у м. Пінах козаків було 44 двори з 295 мешканцями, в с. Злодіївці – 76 дворів з 365 мешканцями, в с. Угроїдах – 19 дворів з 126 мешканцями. Крім цих, записаних до компутів, знайшлося чимало таких, які заявили, що батьки і діди їх служили в козаках (у м. Піни – 66, у Злодіївці – 4, в Угроїдах – 4 особи). Що ж до підданих, то їх у Пінах виявилось 85 осіб, у Злодіївці – 45, в Угроїдах – 66; але які в них були землі і на якій підставі вони ними володіли, це залишилося невідомим. З огляду на це, до Сумської провінції було відряджено майора Черкасова з наказом зібрати додаткові відомості.

Чим закінчилася ця справа достеменно невідомо, однак, мабуть, не на користь козаків. Принаймні, деякі з них подавали клопотання про повернення їх до попереднього козацького стану ще за царювання імператриці Катерини I (1725-1727). Кілька козаків зі сл. Вищої Сироватки Сумського полку у своєму зверненні скаржилися на злодіяння каральних команд на чолі з Надаржинським і Парафієвським (100 і 200 осіб відповідно), що придушували заворушення під час виступу селян і козаків проти поміщиці – невістки Апостола-Кигича⁹.

---

⁹ Багалеї Д.И. Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства: Исслед. Д.И. Багалея. Москва. Имп. о-во истории и древностей рос. при Моск. ун-те, 1887. С. 527-530.

Слобожани прийняли волохів вороже, оскільки останні прийшли немов господарі до «зрадників-малоросів». Як відзначав Д. Багалій, вони були чужинцями, не пов'язаними з місцевим населенням ані мовою, ані способом життя, «навпаки, вони за Дніпром звикли до сваволі, і тут в Слобожанщині лишилися вояками, але не проти ворогів, а проти мирного населення». Згадуваний вище Апостол-Кигич, отримавши кілька слобід, чинив їхнім мешканцям велику кривду. Вважаючи своєю власністю не лише посполитих, а й усе місцеве населення, він захоплював козацькі ґрунти та силоміць намагався обернути на підданих не тільки підпомічників, а й записаних до компуту (реєстру) виборних козаків¹⁰. Більш того, волохи почали зазіхати на посади полкових урядовців. Підпорядковуючись виключно князівському суду, вони не зважали на місцевих козацьких старшин і окремих із них навіть намагалися усунути від влади, звинувачуючи у державній зраді та інших тяжких злочинах. Емігранти не лише грабували місцеве населення, ба навіть організували цілі наїзди на маєтки козацьких рейментарів.

Повернення до козацької служби населення відданих у 1712–1716 рр. волохам слобод Сумського полку – Злодіївки та Піни, зрештою стало характерним явищем для всієї Слобідської України. Брак служилої людності змушував царський уряд і полкові адміністрації поповнювати таким чином козацький компут. З іншого боку зростання рівня визискування населення у цих маєтностях і козацькі пільги підштовхували самих мешканців повертатися у козацький стан через «шукання козаччини».

Захист царського уряду, юридична недоторканість «волохів», яких навіть у офіційних листах місцеві урядовці лаяли «бурсурманами», «злодогами», «циганамми» й «турченинами», спричинили до їхніх численних безчинств у слобідських полках. Але разом із тим волохи поступово вливалися до «нової шляхти»: переймали звичаї і мову місцевої козацької верхівки, а дехто з них потрапив до привілейованого стану підпрапорних і старшин. Необхідно відзначити також і позитивні моменти. Адже боротьба з «волоською напастю» дала поштовх щодо опору чужим традиціям, згуртувала слобідську старшину та козацтво, котрі, керуючись інтересом захисту й освоєння цих земель, безумовно мали на них права засадничо.

Невдовзі, Пилип Петрович Апостол, який тепер володів маєтностями в Сумському повіті, був призначений у 1716 р. полковником до іррегулярного Курського полку. У 1713 р. державні поселені формування на засічних лініях Московської держави були реорганізовані й стали іменуватися ландміліцією (земською міліцією, міліцією). Сам термін «ландміліція», що походить від нім. Land («країна», «держжава») та лат. Militia («військова служба», «військо»), в Московській державі починає фігурувати з 1709 р. У 1724 р. із волохів (молдован) і сербів комплектувався офіцерський корпус ландміліційних полків. Туди дістав призначення й Апостол-Кигич, оскільки полковника-волоха Григорія Іваненка через хворобу призначити

¹⁰ Багалій Д.І. Історія Слобідської України. Харків: Дельта, 1993. С. 38–39.

було неможливо, а полковник Василь Танський «весьма шумен и во всем, как себя показывает, непотребен»¹¹. У 1725 р. до складу ландміліції на півдні Російської імперії входить і «полк Кигича», що з 6 листопада 1727 р. став називатися Курським ландміліцьким полком. Всього на 15 січня 1731 р. до складу ландміліції Півдня Росії входили 16 кінних і 4 піших полків (по 10 рот кожний), дислокованих по шанцям Української лінії.

Необхідно зауважити, серед прибулих до Слобожанщини волохів панувала згуртованість та взаємна підтримка, а їхнє середовище обмежувалося власним вузьким колом спілкування – навіть до 40-х рр. XVIII ст. волоські емігранти намагалися одружуватися лише з жінками своєї національності. Показовою є родина Теодора – сина Пилипа Кигича.

АПОСТОЛ-КИГИЧ Федір (Теодор) Пилипович (бл. 1729–1731 – ?) – народився в Молдові, учасник Прутського походу (1710–1711). З 1718 р. московський підданий, ротмістр Курського ландміліційного полку. Поміщик Сумського та Обоянського повіту. Дружина: Ганна Іллівна Абаза (між 1706 та 1711 – ?), молодша донька волоського полковника Іллі Абази, що народилася в Молдові. З дітей (за деякими даними – 7 синів і донька Параскева) найбільш відомі старший син Петро (бл. 1730) – сотник, Степан (1733 р.н.) – підпрапорний та Михайло (1736 р.н.)¹².

У 1740 р. служилим волохам нарівні з греками та сербами було дозволено купувати маєтності в Російській імперії, в т. ч. на Слобожанщині, за умови не завдавати шкоди українцям¹³. Однак про її виконання можна судити по справах полковника Апостола–Кигича. Місцеве населення засадничо споглядало на волохів досить неприязно – адже вони нічого не зробили для краю ані в плані громадсько-політичної чи господарської розбудови, ані в сфері захисту від татар, а, отже, не мали таких прав на землю та угіддя, якими користувалася місцева старшина. Отримавши значні привілеї, волохи не захотіли мирно користуватися ними, а навпаки – всіляко ображали й гнобили місцеве населення, не справдивши сподівання царського уряду. Генерал–лейтенант Олексій Шаховський, котрий із кінця 1732 р. здійснював слідство щодо «зловживань» слобідської старшини, в своєму донесенні від 11 березня 1735 р. на ім'я імператриці Анни Іоанівни доповідав, що «в Слободских полках Волохов явилось малое число и хорунги их не будет». З огляду на це, іменним указом імператриці від 25 квітня 1735 р. було наказано «детей их и свойственников, кои в службе не были, чтоб определять годных в Слободские полки в Подпрапорные, а из офицеров и

¹¹ Кривошея В.В. Козацька еліта Гетьманщини. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2008. С. 282.

¹² Еліта Слобідської України. Списки козацької старшини 60-х років XVIII століття / Упорядн. С. Потапенко; Ред. кол.: П. Сохань (голова), А. Бойко, В. Брехуненко (відп. ред.) та ін. Харків, 2007. С. 356.

¹³ Руммель В.В., Голубцов В.В. Родословный сборник русских дворянских фамилий. Санкт-Петербург: Изд. А.С. Суворина, 1886. Т. 1. С. 223–224.

других чинов в те же полки к делам»¹⁴. Даний указ позначився на онуках Пилипа Кигича.

АПОСТОЛ-КИГИЧ Петро Федорович (Теодорович) (бл. 1728 – ?) – син Теодора Пилиповича Апостола-Кигича та Ганни Абази. Грамотний. На козацьку службу вступив підпрапорним у жовтні 1743 р. У 1744 р. служив «в командераціях» на Українській лінії. У 1747 р переведений до Сумського козацького полку, з 3 червня 1753 р. – сотник Верхньосироватської сотні. Абшитований поручиком по указу Державної військової колегії 23 травня 1766 р. Поміщик Сумського повіту, «старшинству не подчинялся, и занимался разбоем и разорением». Син Андрій (1749 р.н.), капрал Сумського гусарського полку¹⁵.

25 серпня 1740 р. російська імператриця Анна Іоанівни на доповідь генерал-майора Шипова наклала резолюцію «О позволении Волохам, Сербам, Грекам и другим иностранным людям, вступившим в Российскую службу покупать грунты и земли». У ній зокрема зазначалося наступне. «Обретающимся в Российской службе в Сербском и Гусарском полках и в Вологском корпусе Волохам, Сербам, Грекам и другим иностранным людям, которые со всеми своими фамилиями пожелают остаться в Российской службе вечно, и в том учинят присягу, в покупке грунтов, земель и прочего дать позволение, токмо притом смотреть, чтоб такие покупки произвождены были по добровольным с обеих сторон договорам, а не с обидою, и другим Малороссийским обывателям от того утеснения быть не могло»¹⁶. Дане розпорядження легалізувало можливість таких осіб, як Апостоли-Кигичі, не лише на укорінення шляхом придбання земельних угідь, а й визискування селян і козаків попри наявні застереження.

Проте варто зауважити, що російська імператриця Єлизавета Петрівна видала іменні укази від 21 травня і 3 липня 1742 р. відповідно, що забороняли покріпачувати вихідців з України. Останні могли лише з власної волі вступати у підданство (служіння) до російських поміщиків та інших осіб. З огляду на це, у всіх офіційних переписах та облікових відомостях військових обивателів сл. Піни відносили до казенного відомства.

Протистояння козацького населення Піни та Апостолів-Кигичів тривало й надалі. Наглядачами «кріпосних справ» Білгородської губернської канцелярії в 1745 р. було заведено «Дело о волнениях бывших казаков местечка Пена, с. Злодеевка против закрепощения их помещиками Кигичевыми»¹⁷.

В архівній справі Богатинської нижньої розправи «Дело по Указу Сената о рассмотрении причин отчуждения от наследников Кигича сл. Пены» 1785-1788 гг.», що зберігається в Державному архіві Курської області, записано: «По свидетельствам

¹⁴ ПСЗРИ. Том IX. 1733-1736. Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собств. Его Имп. Величества Канцелярии, 1830. С. 514.

¹⁵ Еліта Слобідської України... С. 356.

¹⁶ ПСЗРИ. Том IX. 1733-1736... С. 223-224.

¹⁷ ПСЗРИ. Том XI. 1740-1743... С. 585.

капитана Сузманцева [помилка, напевно Арзамасцева – *авт.*] и майора Черкасова из бывшей Слободской украинской губернской канцелярии в 1748 году по разрядным книгам перед отдачей полковнику Апостолу-Кигичу в местечке Пены числилось 439 служащих казаков, включая детей, братьев, свойственников и соседей. В 1716 году по полковому распоряжению полковнику Кигичу в Пенах в подданство отдано казаков – 95, детей, братьев и свойственников – 266»¹⁸.

У 1732 р. за ініціативою імперського уряду був проведений перепис населення Слобожанщини. «Відомість подвірного перепису міст, містечок, сіл, слобід і хуторів Сумського слобідського полку, проведеного лейб-гвардії Семенівського полку майором Михайлом Хрущовим» містила й списки т. зв. підданих Апостола-Кигича й «протчей команды» его офіцерів¹⁹. Копії списків, зроблені пізніше лейб-гвардії Семенівського полку підпоручиком Остафьевим, зберігаються в Центральному державному історичному архіві України в «Деле о записи сотником сл. Пены Чугаевым Максимом в казаки и казачьи подпомошники подданных Кигич Анны...». Згідно копіям, за Апостолом-Кигичем станом на 1732 р. числилося 95 підданих з містечка Піна, з наступними прізвищами: Білоусов, Будников, Бичков, Вальков, Валівахин, Галкін, Гетін, Головенко, Горбанев, Єременко, Заходякін, Зубков, Кобцев, Кононцев, Котляр(ов), Лисенко, Могила, Наконечний, Панченко, Печений, Позняков, Серіков, Стоволос(ов), Тищенко, Убийкобилін, Фентисов, Шаповал(ов), Шкуркін. За прапорщиком Іваном Мардарьевим числилося 15 підданих, у т.ч. Бичко(ві), Запорозькі, Зюбанові, Ковтун(ові), Гетіни, Нелупкіни, Стоволос(ові). Ротмістрам Василю Фугару, Прокофію Балогу, хорвату Бутовичу й поручику Григорію Бегулу були надані по одному-два підданих, серед них Кобцеві, Познякові та Топчії (Топчійові)²⁰.

У справі № 28 за 1753 р. з фонду «Сумська полкова канцелярія» Центрального державного історичного архіву у Києві мова йдеться про запис сотником сл. Пінні Максимом Чугаєм (Чугаєвим) у козаки й козацькі підпомічники «підданих» поміщиці Ганни Апостола-Кигич²¹. З огляду на вище зазначені іменні укази, не дивно, що пінянський сотник просто повернув до козацького стану однополчан, які формально потрапили у залежність від «волохів-бусурменів».

У червні 1765 р. при складанні відомостей для зведеного «Іменного списку Острогозького, Сумського, Ізюмського, Харківського та Охтирського слобідських козацьких полків», Сумська полкова канцелярія характеризувала провини сотника Петра Апостола-Кигича наступним чином: «Под следствием о нахальном порабощении ис казаков в подданство, однако за противлением от него, Кигича,

¹⁸ РГАДА. Ф. 405. Оп. 1. Д. 1195. Л. 40.

¹⁹ ГАКО. Ф. 1693. Оп. 1. Д. 143. Л. 1-3.

²⁰ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДАУК). Ф. 380. Оп. 2. Спр. 7. Арк. 343.

²¹ Там само. Арк. 344.

полковою командою следствия не учинено»²².

Певні сподівання пінянців щодо вирішення питання на їх користь, як не дивно, були пов'язані з урядовими актами, прийнятими в ході реформи слобідських полків 1765 р. З одного боку, переважна більшість населення втрачала приналежність до козацького стану й перетворювалася на військових обивателів, а з іншого – з'явилася певна надія повернути незаконно відібрані поміщиками землі та угіддя. Ще під час роботи урядової слідчої комісії, що збирала інформацію щодо «безладу» у слобідських полках, було встановлено, що генерал-поручик князь Кантемир «от подчиненных своих, безденежно, и перепродажею своей жене в Богучарской сотне [Острогозького козацького полку – *авт.*] укрепил землю, в чем и сам признался». З огляду на цей випадок, 15 березня 1765 р. імператриця підписала іменний указ для російського Сенату «О возвращении Слободским полкам заселенных помещиками земель» в якому наказувалося «оною землю и с живущими на ней Слободских полков свойственниками и подпомощниками причислить по прежнему к Богучарской сотне». Далі в указі зазначалося: «А понеже Нам донесено, что и кроме его Князя Кантемира, многие неуказным образом на дачах Слободских полков населили себе деревни: то Сенат имеет Слободской Губернской Канцелярии предписать, чтоб она у всех на Слободских землях поселившихся помещиков, крепости и документы, по чему они теми землями владеют, рассмотрела; и если найдет, что подлинно кто, в противность Государственных законов, оными землями владеют, те земли по вышеписанному же и с поселенными на них деревнями приписать к содержанию Слободских полков. А от кого именно такая земли по сему основанию отписаны, и у кого из тех владельцев по каким законным крепостям во владении оставлены будут: о том оной Канцелярии сочиняя именную с обстоятельством ведомость, без упущения времени прислать в Сенат для донесения Нам со мнением»²³.

На початку 1772 р. отаман слободи Григорій Гирман (Германов) за дорученням громади звертався до Сумської провінційної канцелярії, як наступниці полкової канцелярії, стосовно отримання «выписи на право владения землей» в Піні. Канцелярія відповідним наказом доручила цю справу комісарському правлінню в м. Суджі²⁴. У червні 1774 р. Слобідсько-Українська губернська канцелярію надіслала до Суджанського комісарського правління указ про відрядження отамана «слободы Пены Михаила Клименкова с товарищами для выслушания указа по спорному делу с помещиками Сумской провинции Кигичи»²⁵. Однак, Кигичи не полишили своїх претензій, якщо не на «підданих», так на їхні земельні володіння. 5 квітня 1775 р.

²² Еліта Слобідської України... С. 199.

²³ ЦДАУК. Ф. 380. Оп. 1. Спр. 28. Арк. 42.

²⁴ Усенко П.Г. Апостол-Кегич Єгор Іванович // Енциклопедія історії України. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 1. А-В. С. 586.

²⁵ Миллер Д.П. Архивы Харьковской губернии. *Сборник Харьковского Историко-Филологического Общества*. Т. 13. Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII археологического съезда. Харьков: «Печатное дело», 1902. Т. II. Ч. I и II. С. 3.

Петро Федорович Апостол-Кигич скаржився до Суджанського комісарського правління, що його кріпаки, «называющими себя казенными обывателями», продають земельні ділянки іншим поміщикам, вважаючи своєю власністю²⁶.

Як уже зазначалося, після смерті П.П. Апостола-Кигича на мешканців Піни пред'явили права його спадкоємці. Військові обивателі слободи у судовому порядку намагалися довести, що спадкоємці не мали на них прав, оскільки ще в царському указі 1715 р. не було вказано, що вони подаровані полковнику Кигичу у вічне і спадкове володіння. Пінянці подавали апеляційні клопотання до Сенату, проте він своїми рішеннями 1733, 1736 і, нарешті, 1776 рр. залишав їх у підданстві поміщиків Апостолів-Кигичів. Саме у відповідь на останнє рішення Сенату військові обивателі сл. Піни підняли повстання. У жовтні 1776 р. вони відмовилися коритися зазначеним поміщикам, що зрештою переросло у масовий виступ, котрий завершився збройним придушенням його урядовими російськими військами в грудні місяці того ж року²⁷.

Піддані Апостолів-Кигичів Василь Хомутін, Степан Соколов, Іван Журавльов спільно з військовим обивателем Яковом Лісовим скликали велелюдні збори. Мешканці слободи, озброєні сокирами, вилами та іншими знаряддями, звільнили з-під варти затриманих за «ослушание поданных Ковтуновых и объявили что атаманов И. Черномазова, М. Климова и помещиков слушать не будут, и избрали своего атамана Герасима Литвинова».

Спочатку генерал-губернатор Слобідсько-Української губернії Дмитро Автономович Норов (1775–1788) задля «вмовляння» надіслав до сл. Піни унтер-офіцера з чотирма солдатами. Але жителі вислали солдатів із слободи, а самі «во всякое время стоят в великом собрании, вооруженные кольями, дубьем, косами и прочими орудиями». Озброєні списами та дерев'яними палицями, вони протягом місяця чинили опір урядовим військам, що їх оточили.

До придушення виступу пінянців залучався особовий склад Слобідського гарнізонного батальйону. Інформацію про це формування містять 87 архівних справ за 1770–1782 рр., що зберігаються у фонді № 1816. Центрального державного історичного архіву України у м. Київ (ЦДАУК України). Батальйон був утворений указом російського Сенату від 17 грудня 1769 р. при Слобідсько-Українській губернській канцелярії в м. Харкові для несення караульної і кур'єрської служби, а також виконання поліцейських обов'язків. Комплектувався він військовослужбовцями, не придатними до несення польової служби, і був ліквідований у 1811 р. Зі складу батальйону відряджалися військові команди для розшуку втікачів і повернення їх на колишнє місце проживання, придушення повстання селян сс. Василівки, Катеринівки і Грунь Сумської провінції у 1774 р., а пізніше – і сл. Піни Миропольського повіту.

Лише 21 грудня було повідомлено, що «посланной при подполковнике Тевяшове для усмирения слободы Пены командою побито 17 да ранено 15 человек, а

²⁶ РГАДА. Ф. 405. Оп. 1. Д. 1195. Л. 4.

²⁷ РГАДА. Ф. 953. Оп. 1. Д. 60. Л. 2.

прочие все разбежались, зачинщики же возмущения сыскиваются». Характерно, що й після придушення повстання селяни не бажали визнавати себе винними та, як свідчать донесення того ж Тевяшова, «которые после сысканы и собою явились – чистосердечного извинения не приносят»²⁸. Серед безпосередніх учасників повстання відомі наступні персоналії: Василь Хомутин, Іван Журавель, Степан Соколов, брати Андрій, Василь, Петро та Іван Ковтун(ові), Степан Шаповал(ов), Гарасим Литвин(ов), військовий обиватель Яків Лісний, сільський отаман Іван Черномаз і Максим Климов.

Губернатор генерал-майор Д. Норов 28 вересня наказав начальнику Слобідського гарнізонного батальйону відрядити до маєтку Кигичів у Піні військову команду. Каральний загін у 60 солдатів «со всем воинским прибором» був направлений до Піни «ко усмирению неповинующихся помещиком Кигичом поданных черкас».

13 жовтня 1776 р. повірений поміщиків Кигичів І. Плохинський повідомляв губернатору Д. Норову, «что оные подданные... в послушание никак не приходят, а многие из них и вблизи лежащие Белгородской губернии, Обоянского, Карповского и Хотмыжского уездов в разные селения свои пожитки вывозят и скот выгоняют» і самі туди переходять.

14 грудня 1776 р. між каральним підрозділом і мешканцями слободи Піни сталася кривава сутичка. «При том усмирении, – рапортував командир каральної партії підполковник Тевяшов губернатору Норову, – пришлось убитых 17, раненых 15 человек жителей Пен»²⁹. Селяни Піни продовжували боротьбу з Кигичами³⁰ і клопотали перед урядом записати їх у військові обивателі. З аналогічною вимогою виступили також жителі сіл Злодіївки і Угроїдів колишнього Сумського слобідського козацького полку. Їх очільником став абшитований писар із київських козаків В. Басевський.

Лише 21 грудня було повідомлено, що «посланной при подполковнике Тевяшове для усмирения слободы Пены командою побито 17 да ранено 15 человек, а прочие все разбежались, зачинщики же возмущения сыскиваются».

Після такого кровопролиття Сенат змушений був почати нове розслідування щодо з'ясування причин непокори мешканців Піни поміщикам Кигичам. На час розслідування наказано було випустити з-під варті всіх затриманих, однак військові обивателі мали тимчасово залишатися у підданстві Кигичів. Розслідування затягнулося...

У травні та серпні 1777 р. Суджанське комісарське правління двічі розглядало справу «об оставлении пенских жителей в числе войсковых обывателей Слободской

²⁸ ЦДАУК. Ф. 1710. Оп. 3. Спр. 22. Арк. 24.

²⁹ Курский край в истории Отечества: летопись соловьиного края / Г.А. Чурилова, Г.А. Салтык, В.В. Яценко и др.; под общ.ред. Л.С. Полнера. Курск: Изд-во КГТУ, 1996. С. 58.

³⁰ Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (далі – ІР НБУВ). Ф. XXIX. Спр. 8. Арк. 42-43.

губернії до рішення в Сенаті», у т.ч. персонально по Андрію Глобенку. При цьому претензії поміщиків Кигичів на володіння пінянцями правління вважало вкрай сумнівними. Майже одночасно розглядалася справа з приводу того, що т.зв. управляючий підданими «черкасами помещиков Кигичей в слободе Пене» поручик Тимченко(в) безпідставно стягував із пінянців гроші «подушного окладу». Військові обивателі клопотали про те, щоб правління змусило Тимченк(ов)а передати зібрані податки за призначенням – до Сумської провінційної канцелярії. На весні 1778 р. отаман слободи М. Клименко з виборними представниками громади повторно викликалися до Слобідсько-Української губернської канцелярії «для вислушання рішення по делу жителей местечка Пен с помещиками Кигичами»³¹.

Тяганина з остаточним вирішенням справи не в останню чергу була викликана адміністративно-територіальною реформою й утворенням 27 грудня 1779 р. Курського намісництва з подальшим підпорядкуванням сл. Піни Богатинському повіту(з 1797 р. – Обоянському). Сенат, зрештою, змушений був винести наступне рішення: «Тех трех селений жителей, как они по делу действительно принадлежат казне, взять в казенное ведомство». Дана ухвала була затверджена імператрицею Катериною II лише в березні 1784 р. Проте затягування з реалізацією рішення Сенату, спричинило новий виступ. 11–12 жовтня 1784 р. мешканці Піни, Злодіївки та Угроїдів розгромили будинки й садиби поміщиків Кигичів і змусили їх рятуватися втечею³².

У 1784 р. знову спалахнуло повстання в слободі Піна, селах Злодіївці та Угроїдах Сумської провінції, землях колишнього Сумського полку. Лише за допомогою урядової військової команди з артилерією це повстання вдалося придушити. Однак царська адміністрація змушена була піти на поступки та перевести до розряду особисто вільних державних селян 230 родин пінянців. Решта селян із сіл Злодіївки та Угроїди відмовилися виконувати повинності і почали громити панську садибу. Прибулому каральному загону повсталі вчинили опір. Лише підтягнувши підкріплення, влада спромоглася зламати опір селян³³.

У подальшому конфлікт між населенням Пін і нащадками П. Апостола-Кигича розглядався в імперському Сенаті³⁴. У справі «Дело по Указу Сената о рассмотрении причин отчуждения от наследников Кигича сл. Пены» за 1785–1788 рр. зокрема зазначалося: «По свидетельствам капитана Сузманцева и майора Черкасова из бывшей Слободской украинской губернской канцелярии в 1748 году по разрядным книгам перед отдачей полковнику Апостолу-Кигичу в местечке Пены числилось 439 служащих казаков, включая детей, братьев, свойственников и соседей. В 1716 году по полковому распоряжению полковнику Кигичу в Пенах в подданство отдано казаков –

³¹ ІР НБУВ. Ф. XXIX. Спр. 8. Арк. 61.

³² РГАДА. Ф. 953. Оп. 1. Д. 71. Л. 12–13.

³³ Русское служилое дворянство второй половины XVIII века (1764–1795). Список по Месяцесловам / Сост.: В.П. Степанов. Санкт-Петербург: Академический проект, 2003. С. 498.

³⁴ Історія Української РСР. У 8-ми т. 10-ти кн. / Ред. колегія: А.Г. Шевелєв та ін. Т. 3. Київ: Наук. думка, 1978. С. 421.

95, дітей, братьєв и свойственников – 266». Разом із полковником Апостолом-Кигичем в Піні з'явилася й «протчая команда» його офіцерів, котрим «у підданство» теж були виділені пінянські мешканці³⁵.

У 1786 р. Сенат прийняв рішення про відчуження Пін у спадкоємців Кигича й зарахував військових обивателів слободи до категорії вільних казенних селян³⁶. Під час провадження слідства по даній справі та в ході судових засідань, протягом 1783–1785 рр. багатьох жителів Пін допитували в суді, з'ясовуючи їхню згоду чи відмову від підданства Кигичам. Серед таких нам принаймні відомі Колтун (Ковтун) і Кузьменко (1783 р.), Валівахін (Валеваха) (1784 р.), Руденко(в), Решетник(ов), Ковальов, Супрун(ов), Гепалов, Житко(в), Лисенко(в) (1785 р.). Протягом 3 серпня 1782 р. – 28 травня 1785 р. Богатенський повітовий суд розглядав «Дело о закрепощении наследниками полковника Апостола-Кигича малороссиян сл. Пена Богатенской округи»³⁷.

Мешканці Пінни, що потрапили у залежність від Кигичів, інколи вдавалися й до іншої форми протесту. Чимало з покріпаченої Кигичами й іншими пінянськими поміщиками людності тікали з Пін, а після добровільного чи примусового повернення їхні справи потрапляли до судових установ. Так, за період з–поміж 1767 і 1787 роками розглядалися справи про втечу пінянців Дроб'язка, Журавльова, Луценка, Мірошниченка, Полякова, Панченка, Пелагейченка, Теплова³⁸.

Варто зауважити, що нащадки П.П. Апостола-Кигича, попри відособленість молдовської громади, з часом інтегрувалися до козацько-старшинського середовища й стали підпрапорними Сумського полку: Петро Федорович Апостол-Кигич перебував у цьому стані з 6 жовтня (6 листопада) 1743 р. по 3 червня (30 червня) 1753 р., а згодом служив верхньосироватським сотником до виходу в абшит у 1766 р. Степан Федорович Апостол-Кигич, переведений із Харківського слобідського полку, служив підпрапорним Сумського козацького полку з 12 грудня 1747 р. до 1766 р.³⁹. Все це знайшло відображення в тогочасних документах полкової та бригадних слобідських канцелярій.

Перелік козаків, атестованих до відставки Сумською полковою канцелярією в 1764 р., наводить короткий послужний список верхньосироватського сотника Петра Апостола-Кигича. «В службу подпрапорническую вступил в [1]743-м октября 6-го из старшинских детей – в слободской Харьковской полк произведен в подпрапорные покойным генералом-лейтенантом Бибиковым, в [1]744-м был на линии для караулов шесть месяцев и в том полку находился в службе по [1]747, а в том году апреля 8 по прошению его по способности грунтов, состоящих в Сумском полку, оною подпрапорническою службою переведен в Сумской полк и был употребляем от Сумской полковой канцелярии в разные командирации и посылки, а в [1]753-м

³⁵ ГАКО. Ф. 1693. Оп. 1. Д. 142. Л. 101.

³⁶ ГАКО. Ф. 1693. Оп. 1. Д. 148. Л. 2.

³⁷ ГАКО. Ф. 26. Оп. 1. Д. 52. Л. 4.

³⁸ ГАКО. Ф. 1691. Оп. 1. Д. 108. Л. 7.

³⁹ ГАКО. Ф. 1691. Оп. 1. Д. 3. Л. 6.

июня 30 по указу Государственной военной коллегии произведен в сотники, и был на Украинской линии, и в Барвенченой Стенке, и к разным делам определен, в [1]756 сентября от 16-го [1]757 октября по 10-е число – в Прусском походе»⁴⁰.

У рапорті Сумської провінційної канцелярії до Слобідсько-Української губернської канцелярії щодо надсилання «відомостей» про старшин та їхніх дітей, від січня 1767 р. надавалася коротка характеристика П.Ф. Апостола-Кигича: «Отставной поручик Петр Федоров сын Апостол-Кигич. Дед ево Филипп, волоскаго шляхетства, призванной в Росию из Молдавы, до [1]733 году состоял полковником, а отец ево Федор в Курском нерегулярном полку – ротмистром, почему он старшинского звания исчисляется». Додатково повідомлялося, що П.Ф. Апостолу-Кигичу на момент складання документу виповнилося 38 років, службу розпочав підпрапорним 6 листопада 1743 р., приймав участь «в Прусском походе и во многих от полку командирациях и посылках». 3 червня 1753 р. був призначений сотником, 23 травня 1766 р. абшитований з чином поручика згідно указу Державної військової колегії. У цьому ж документі подаються наступні відомості про його родичів і дітей.

«Сын ево Андрей [17 лет отроду] – в Сумском гусарском полку капралом.

Означенного поручика Кигича братья родные:

оставшей за выбором подпрапорной Степан Федоров сын» [32 роки, службу почав 12 грудня 1747 р. підпрапорним, «в походе не был, а находился в командирациях для караулов в городе Бахмуте и в прочих от полку посылках», «произведен в тот чин бывшею Харьковскою полковою канцеляриею»];

неслужащей за приключившеюс чехотною и ламотною болезнями Михайло. [28 лет отроду].

У Степана сын Дмитрий [3 года отроду].

У Михайла сын Иван [6 лет отроду] грамоти обучаются»⁴¹.

Напевно, що російський офіцерський чин поручика П.Ф. Апостол-Кигич отримав при абшиті.

У списку дворян Миропільського комісарства Сумської провінції за 1767 р., опублікованому Д. Багалієм, наводиться наступне. «...Отставной поручик Петр Апостол-Кигич: за ним в селе Злодеевке 64 подданных; отставной поручик Иван Апостол-Кигич: за ним 162 подданных;... подпрапорный Семен Апостол-Кигич: за ним в селе Угрюдах и в прочих местах 116 подданных; помещик Михаил Апостол-Кигич: за ним в селе Угрюдах и в прочих местах 111 подданных»⁴².

Згідно поданого до Харківського намісницького правління «Списку Миропольской округи помещичьим крестьянам» станом на жовтень 1783 р., (після запровадження кріпацтва на Слобожанщині) за прапорщиком Степаном Апостолом-Кигичем числилось 4 душі селян, за прапорщицею Агафією Апостоловою-Кигичевою

⁴⁰ Еліта Слобідської України... С. 199.

⁴¹ ІР НБУВ. Ф. XXIX. Спр. 151. Арк. 9.

⁴² ЦДАУК. Ф. 1710. Оп. 2. Спр. 116. Арк. 9.

– 3 душі, за поміщиком Михайлом Апостолом-Кигичем – 8, за прапорщиком Федором Апостолом-Кигичем – 10⁴³. Напевно, мова йшла про власницьких селян у с. Злодіївці та сл. Угроїдах, переданих свого часу Кигичам разом із сл. Піною.

У книгах справ №№ 28, 30 та 108 про цивільну та військову службу дворян у фонді № 286 «Герольдмейстерська контора» Російського державного архіву давніх актів за 1724–1812 рр. містяться відомості про поміщика Сумського повіту Михайла Федоровича Апостола-Кигича та вахмістра Степана Федоровича Апостола-Кигича. Більш пізні документи згадують про представників наступного покоління Апостолів: класного чиновника Дмитра Степановича Апостола-Кигича (1793) та класного чиновника Івана Михайловича Апостола-Кигича (1796)⁴⁴. На початку XIX ст. рід Апостолів-Кигичів був занесений до VI частини родовідних книг Харківської, Курської та Полтавської губерній.

Останнім відомим представником даного старшинського роду був Єгор Іванович Апостол-Кигич (Кегич) (1802 або 1803 – після 1850) – «декабрист» і поміщик. Отримав домашню освіту. Як син офіцера, службу почав у 1820 р. підпрапорщиком Чернігівського піхотного полку. З 1824 р. – прапорщик, ад'ютант дислокованого у м. Василькові 2-го батальйону. Не будучи членом таємного Південного товариства декабристів, 11 січня 1826 р. (30 грудня 1825 р.) приєднався до антиурядового повстання Чернігівського полку, але 15 (03) січня залишив його. За рішенням аудиторського департаменту Головного штабу, що 24 (12) липня 1826 р. затвердив імператор Микола I, відбув шестимісячне ув'язнення в Бобруйській фортеці, після чого повернувся до служби. У 1828 р. через хворобу пішов у відставку, давши зобов'язання мешкати в Костянтиноградському повіті Полтавської губернії. У 1843–1844 рр. – виборний засідатель Костянтиноградського повітового суду, з 1850 р. – суддя місцевого межового суду. Володів 58 кріпаками і 1000 десятин землі. Друга частина його прізвища відбилася в назві села Кегичівка, до якого увійшов хутір Єгорівка – маєток Апостола-Кигича⁴⁵.

Підсумовуючи вище наведене, варто наголосити, що, на нашу думку, українське населення вийшло переможцем у протистоянні з нав'язаними їм імперським урядом поміщиками-іноземцями. Останні ж, тривалий час орієнтуючись на службу імперському уряду, вели ізольований спосіб життя всередині таких же волоських емігрантів, але з часом інкорпоровалися до козацької верхівки Слобідської України. Як і всі авантюристи імперської доби, дошкульні «мироїди» Апостоли-Кигичі зрештою зійшли з історичної арени, щезли «як роса на сонці», нічогісінько не залишивши після себе сучасникам. Тривала боротьба проти них населення слободи

⁴³ Миллер Д.П. Архивы Харьковской губернии... Т. II. Ч. I и II. С. 399.

⁴⁴ Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ.) в XVI–XVIII столетии собранные в разных архивах и редактированные Д.И. Багалеем. Харьков: Тип. К.Л. Счасни, 1886. С. 197.

⁴⁵ Русское служилое дворянство второй половины XVIII века (1764–1795). Список по Месяцесловам / Сост.: В.П. Степанов. Санкт-Петербург: Академический проект, 2003. С. 113.

Піни, сс. Злодіївки та Угрюдів Сумського слобідського козацького полку за свої права й традиційні «вольності», наклала відбиток на характер їхніх нащадків, котрі в подальшому виокремлювалися своєю незалежністю й небажанням коритися будь-яким переселенцям з інших країн.

REFERENCES

- Bahalei D.Y. Ocherky yz ystorry kolonyzatsyy y byta stepnoi okrainy Moskovskoho hosudarstva: Yssled. D.Y. Bahaleia. Moskva. Ymp. o-vo ystorry y drevnostei ros. pry Mosk. un-te, 1887. II, XVI, 614 s.
- Bahalii D.I. Istoriiia Slobidskoi Ukrainy. Kharkiv: Delta. 1993. 256 s.
- Valyvakhyh S.A. Penskaia sotnia. *Belovskye zory*. 28.02.2020. URL: <http://belovskiezori.ru/obshchestvo/5216-penskaya-sotnya>
- Hosudarstvennyi arkhiv Kurskoi oblasti, Kursk, RF (HAKO). F. 26. Op. 1. D. 52. 6 l.
- HAKO. F. 1691. Op. 1. D. 3. 17 l.
- HAKO. F. 1691. Op. 1. D. 108. 14 l.
- HAKO. F. 1693. Op. 1. D. 143. 164 l.
- HAKO. F. 1693. Op. 1. D. 142. 164 l.
- HAKO. F. 1693. Op. 1. D. 148. 8 l.
- Elita Slobidskoi Ukrainy. Spysky kozatskoi starshyny 60-kh rokiv XVIII stolittia / Uporiadn. S. Potapenko; Red. kol.: P. Sokhan (holova), A. Boiko, V. Brekhunenko (vidp. red.), D. Burim, O. Mavrin, V. Masliichuk, o. Yu. Mytskyk. NAN Ukrainy. Instytut ukrainskoi arkheohrafiia ta dzhereloznavstva imeni M.S. Hrushevskoho; Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia». Kharkiv, 2007. 496 s.
- Instytut rukopysiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. Vernadskoho (IR NBUV), f. XXIX, spr. 8. 192 ark.
- IR NBUV. F. XXIX, spr. 151. 379 ark.
- Istoriiia Ukrainskoi RSR. U 8-my t. 10-ty kn. / Red. kolehiia: A.H. Shevelev ta in. T. 3. Kyiv: Nauk. dumka, 1978. 608 s.
- Korniienko O.M. Spysok polkovnykiv, polkovykh i sotennykh starshyn i sluzhyteliv Sumskoho slobidskoho kozatskoho polku (1659–1766). *Zaporozka Sich i Ukrainske kozatstvo*: Zb. nauk. prats. Red. kolehiia: V.V. Kryvosheia (holova). Kyiv: DP «NVTs «Priorityety», 2013. 240 s.
- Kryvosheia V.V. Kozatska elita Hetmanshchyny. Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2008. 452 s.
- Kurskyi krai v ystorry Otechestva: letopys solovynoho kraia / H.A. Churylova, H.A. Saltyk, V.V. Yatsenko y dr.; pod obshch.red. L.S. Polnera. Kursk: Yzd-vo KHTU, 1996. 206 s.
- Masliichuk V.L. Kozatska starshyna slobidskykh polkiv druhoi polovyny XVII – pershoi tretyny XVIII st. Kharkiv: VD «Raider», 2003. 252 s.
- Materyaly dlia ystorry kolonyzatsyy y byta stepnoi okrainy Moskovskoho hosudarstva (Kharkovskoi y otchasty Kurskoi i Voronezhskoi hub.) v XVI-XVIII stoletyy sobrannyye v raznykh arkhyyvakh y redaktyrovannyye D.Y. Bahaleem. Kharkov: Typ. K.L. Schasny, 1886. 358 s.
- Miller D.P. Arkhyvy Kharkovskoi hubernyy. *Sbornyk Kharkovskoho Ystoryko-Fylolohycheskoho Obshchestva*. T. 13. Trudy Kharkovskoho predvartelnaho komyteta po ustroistvu XII arkheolohycheskoho s'ezda. Kharkov: «Pechatnoe delo», 1902. T. II. Ch. I i II. 435 s.
- Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoi ympery s 1649 hoda. [PSZRI]. Tom IV. 1700–1712. Sankt-

- Peterburh: Typ. II Otdeleniya Sobstv. Eho Imp. Velychestva Kantseliarii, 1830. 881 s.
- PSZRI. Tom IX. 1733–1736. Sankt–Peterburh: Typ. II Otdeleniya Sobstv. Eho Imp. Velychestva Kantseliaryy, 1830. 1022 s.
- PSZRI. Tom XI. 1740–1743. Sankt–Peterburh: Typ. II Otdeleniya Sobstv. Eho Imp. Velychestva Kantseliarii, 1830. 988 s.
- PSZRI. Tom XVII. 1765–1766. Sankt–Peterburh: Typ. II Otdeleniya Sobstv. Eho Imp. Velychestva Kantseliaryy, 1830. 1134 s.
- Rossyiskiy hosudarstvennyi arkhiv drevnykh aktov, Moskva (RHADA). F. 86. Op. 1. D. 1. 9 l.
- RHADA. F. 405. Op. 1. D. 1195. 125 l.
- RHADA. F. 953. Op. 1. D. 46. 27 l.
- RHADA. F. 953. Op. 1. D. 60. 15 l.
- RHADA. F. 953. Op. 1. D. 71. 15 l.
- Rummel V.V., Holubtsov V.V. Rodoslovnyi sbornyk russskykh dvorianskykh famylyi. Sankt–Peterburh.: Izd. A.S. Suvoryna, 1886. T. 1. 627 s.
- Russkoe sluzhlyoe dvorianstvo vtoroi polovyny XVIII veka (1764–1795). Spysok po Mesiatseslovam / Sost.: V.P. Stepanov. Sankt–Peterburh: Akademicheskyi proekt, 2003. 832 s.
- Sliusarskyi A.H. Sotsyalno–ekonomycheskoe razvytye Slobozhanshchyny. Kharkov: Kharkovskoe knyzh. yzd–vo, 1964. 460 s.
- Suliak S.H. Urozhentsy Moldavy v armyy Petra I. Vestnyk Sankt–Peterburhskoho universyteta. Seryia 2. Istorii. Vyp. № 1/2013. S. 17–18.
- Usenko P.H. Apostol–Kehych Yehor Ivanovych / Entsyklopediia istorii Ukrainy. Kyiv: Nauk. dumka, 2003. T. 1. A–V. 688 s.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, Kyiv (TsDIAUK). F. 380. Op. 1. Spr. 28. 87 ark.
- TsDIAUK. F. 380. Op. 2. Spr. 7. 1828 ark.
- TsDIAUK. F. 1710. Op. 2. Spr. 116. 109 ark.
- TsDIAUK. F. 1710. Op. 2. Spr. 117. 102 ark.
- TsDIAUK. F. 1710. Op. 3. Spr. 22. 132 ark.